Samenvatting van de cursus C.6.6. Elementen van Platonische psychologie.

Deze cursus behandelt de Elementen van platonische psychologie en belicht de ziel niet als een louter wetenschappelijk gegeven, maar als de wezenskern van de mens. Plato's visie verbindt deze ziel onlosmakelijk met waarden, schoonheid, harmonie en het streven naar het goede en het goddelijke.

De tekst beschrijft de ziel als een complex geheel dat uiteenvalt in een groot monster, een minder grote leeuw en een kleine mens, wat overeenkomt met respectievelijk de driften, de geldingsdrang en het geestelijke, verstandelijke. Daarnaast wordt uitvoerig ingegaan op de methodologie, de reïncarnatie, het droomvermogen en het bereiken van een gelukt leven oftewel eudaimonia.

Ten slotte wordt de ziel gepresenteerd als een onsterfelijk, onstoffelijk levensbeginsel dat fundamenteel verschilt van een louter biologische of materialistische lichaamsstructuur.

1. Zielkunde als Dialoog en Existentiële Menskunde

De cursus Elementen van platonische psychologie plaatst Plato (-427/-347) niet in het hokje van een droog of dogmatisch systeemdenker, maar presenteert zijn werk als een levendige, dialooggerichte en inductieve zoektocht naar de menselijke ziel. Waar de moderne empirische psychologie zich dikwijls beperkt tot waarneembare feiten en meetbaar gedrag, beoefent Plato een diepgaande **'**zielkunde' of filosofische antropologie. Voor Plato is de ziel de absolute wezenskern, de innerlijke levensbron (archè) en het dynamische ordeningsbeginsel van de mens. Deze denkwijze is verre van verouderd; in onze hedendaagse, postmoderne cultuur herleeft de behoefte aan een rehabilitatie van de ziel, zoals geïllustreerd door dieptepsychologen en filosofen als C.G. Jung (Wirklichkeit der Seele), Charles Baudouin, Kl. Kremer en D. Bombardier.

Plato's methode kenmerkt zich door een *aporetisch en dialogisch karakter.* Net zoals in traditionele Afrikaanse dilemma-sprookjes sluiten veel van zijn dialogen af zonder pasklaar dogmatisch antwoord, om zo de lezer of toehoorder te prikkelen tot zelfstandig nadenken en gewetensvol inzicht. Plato hoedt zich voor 'logocentrisme' - het idee dat men de absolute waarheid in pacht heeft.

In plaats daarvan hanteert hij, via Socrates, een inductieve werkwijze waarbij op basis van concrete gedragswaarnemingen hypothetisch naar de

diepere structuren van de ziel wordt gezocht. Binnen deze zoektocht staat het begrip ‘geest’ (nous of logos) centraal. Geest is bij Plato geen koud, cartesiaans rationalisme, maar het anagogische, opwaarts gericht vermogen tot waarde-inzicht dat de mens verheft boven het louter stoffelijke.

2. Het Edele Juk: Waarden, Schoonheid en de Ontologische Ziel

De hoeksteen van de platonische zielkunde is de waardenpsychologie. Plato introduceert het concept van "het edele juk": de onverbreekbare ontologische band tussen het subject dat waarde aanvoelt en het object dat waardevol is. Een mens definieert zichzelf door de waarden die hij nastreeft.

In navolging van Eduard Spranger en Max Scheler laat de cursus zien dat men de menselijke persoonlijkheid pas werkelijk begrijpt wanneer men zijn waardensysteem doorgrondt. Scheler onderscheidt hierbij een hiërarchie van waarden: hedonische (lust/pijn), vitale (gezond/ziek), culturele (esthetisch, juridisch, epistemologisch) en sacrale waarden (heilig/onheilig).

In Plato’s ontologie vallen het 'zijnde' (de werkelijkheid) en 'het goede' (de waarde) samen. Wat werkelijk is, is waardevol, en wat waardevol is, heeft werkelijkheidswaarde. Hieruit vloeit Plato’s specifieke schoonheidspsychologie voort. Het Griekse begrip voor schoonheid (kalon) is veel breder dan onze esthetische categorie; het staat voor al wat werkelijk waardevol is in een uitzonderlijke graad die diepe bewondering en verwondering afdwingt. Een 'schone mens' is dan ook iemand met een edele ziel (psuchè kalè) die het werkelijk waardevolle beoogt. Een mooi lichaam met een lelijke, gewetenloze ziel blijft in Plato’s ogen lelijk en onedel.

Deze waardenleer bepaalt eveneens Plato’s opvatting over kunst en kunstwerken. Kunst is pas werkelijk waardevol wanneer zij de ziel voedt met objectieve waarheid en moreel inzicht. Plato bekritiseert kunstenaars en sofisten die met illusies, zinsbedrog (apatè) of retorische trucs de ziel betoveren zonder geweten of inhoud. Zelfs ten opzichte van de grote dichter Homerus neemt Plato een kritisch standpunt in: hoe goddelijk diens verzen ook zijn, immorele of passievolle passages die de jeugd misleiden, moeten geweerd worden uit de opvoeding.

3. De Drieledige Ziel en het Ethos van de Kosmische Harmonie

Wanneer de ziel zich in de materiële wereld belichaamt, manifesteert zij zich volgens een beroemde platonische beeldspraak als een drieluik:

1. *Het grote monster* (epithumia / alogiston): Het begerende, driftmatige zielsaspect dat gericht is op lagere levensbehoeften zoals nachtelijk leven (slaap/rust), voeding, seks en economische verrijking.

2. *De minder grote leeuw* (thumos): Het moedige, vurige zielsaspect dat gericht is op eer, geldingsdrang, temperament en doorzettingsvermogen.

3. *De kleine mens* (logistikon / nous): Het geestelijke, verstandelijke zielsaspect dat leergierig is (filomathes) en gericht staat op inzicht, waarheid en de alomvattende idee van het Goede.

Aan deze drieledigheid koppelt Plato een strikte deugdenleer (aretè), waarbij deugdelijkheid wordt opgevat als het juist functioneren van de zielsaspecten:

Het grote monster wordt geordend door bezonnenheid (sofrosunè), die de juiste maat leert bewaren bij lichamelijke en materiële begeerten.
De leeuw wordt geordend door bezonnen moed (andreia), die de geldingsdrang en het eergevoel richt op het edele.
De kleine mens beschikt over wijsheid (sofia), die de ware zin vat van de werkelijkheid.
De overkoepelende deugd is gerechtigheid of geweten (dikaiosunè), die als een innerlijke en kosmische harmonie (harmonia) alle zielsdelen in de juiste onderlinge rangorde brengt.

Ware gelukzaligheid (eudaimonia) is het resultaat van een integratie van deze waarden. Plato omschrijft het beste menselijke leven als een evenwichtig mengsel van de honing van het genot en het reine, zakelijke water van het verstandelijk inzicht. Wie zich louter overgeeft aan de begeerten van het monster of de zucht naar macht van de leeuw, bewandelt een neerwaartse, katagogische weg die leidt tot innerlijke verscheurdheid en sterfelijkheid. Wie daarentegen de kleine mens cultiveert en zich traint in onsterfelijke waarden, volgt een opwaartse, anagogische weg van vergoddelijking en bereikt een gelukt leven.

4. Onsterfelijkheid, Verbeelding en Goddelijke Vervoering

Plato is de eerste westerse filosoof die de menselijke ziel als een streng onstoffelijke, enkelvoudige en onsterfelijke entiteit formuleert. De ziel is geen secundaire resultante of mechanische structuur ('harmonie') van het fysieke lichaam - zoals Simmias in de Phaedo suggereerde-, maar een zelfstandig

levensbeginsel dat aan het lichaam voorafgaat en het van binnenuit beweegt en beheerst.

In mythen zoals de Mythe van ‘Er’ aanschouwelijk gemaakt, doorkruist de ziel een kringloop van (re)incarnaties. Omdat de ziel voor haar belichaming in de goddelijke ideeënwereld heeft vertoefd, is menselijk kennen in essentie een proces van herinnering (anamnèsis): het contact met zintuiglijke fenomenen wekt de sluimerende kennis van de eeuwige ideeën weer tot leven.

In het dagelijkse bewustzijn speelt het vermogen tot verbeelding (eikasia) een complexe rol. De verbeelding beweegt zich in het domein van de wordende en veranderlijke dingen (ta gignomena). Tussen de zuivere ideatieve wereld en de zintuiglijke dingen situeert zich de imaginale wereld — een sfeer van visioenen, droombeelden en archetypische mythen die via het 'innerlijke oog' toegang geeft tot diepere zielsdimensies.

Daarnaast erkent Plato de kracht van de vervoering (mania) of bewustzijnsverruiming. Naast de ziekelijke waanzin onderscheidt hij vier vormen van godgegeven, positieve mania:

1. De mantische of profetische mania (geïnspireerd door Apollo, gericht op helderziendheid en orakels).
2. De telestische of ritueel-therapeutische mania (geïnspireerd door Dionysos, gericht op het genezen van zielezonden en goddelijke wrok via cathartische dans en muziek).
3. De poëtische mania (geïnspireerd door de Muzen, waarbij de rationele vakkennis plaatsmaakt voor echte, bezielde dichtkunst).
4. De erotische mania (geïnspireerd door Eros en Aphrodite, waarbij het zien van aardse Schoonheid de herinnering aan de Eeuwige Schoonheid opwekt).

Deze verruimde kijk op de ziel komt eveneens naar voren in de dialoog Charmides, waar Plato een holistische geneeskunde formuleert. Men kan het oog niet genezen zonder het hoofd, het hoofd niet zonder het lichaam, en het lichaam niet zonder de ziel (psuchèn therapein). Deze zielsgenesing geschiedt door het 'toverlied' (epoidè): schone, filosofische uitspraken die denkkracht en suggestief vertrouwen in de ziel wekken, waardoor het fysieke middel (farmakon) pas werkelijk genezend kan werken.

5. De geïncarneerde ziel in de praktijk: nacht, seks, economie en cultuur

In het tweede deel van de cursus wordt de platonische zielkunde toegepast op concrete, maatschappelijke en existentiële fenomenen:

1. *Ziel en Nacht*: In de slaaptoestand rust het verstand en geraakt de kleine mens in een waakvlamsituatie. Hierdoor kunnen de gewetenloze begeerten van het grote monster vrij spel krijgen in nachtdromen (zoals incestueuze of gewelddadige fantasieën). Plato schetst hier de kiem van een dieptepsychologie. De ziel van de tiran of misdadiger is het schrikbarende voorbeeld van iemand die overdag bij volle waakbewustzijn blijft handelen zoals een gewone mens slechts in nachtmerries droomt. Om deze duistere krachten te temmen, adviseert Plato avondrituelen van bezonnenheid en verstandelijke rust voor het slapengaan.

2. *Ziel en Voeding* (diaita): Voeding en diëtetiek gaan bij Plato veel verder dan keukenvoorschriften; ze betreffen de totale levensstijl. De mens is een microkosmos in de macrokosmos. Een maatloze levensstijl ontregelt de innerlijke harmonie. Aan de hand van de tragische casus van de Iks (een uitgehongerd volk in Oeganda) laat de cursus zien hoe extreme uithongering de kleine mens en alle culturele moraal kan vernietigen, waardoor enkel een rauw overlevingsmechanisme van het grote monster overblijft.

3. *Ziel en Geslachtelijk Leven*: Plato plaatst de rauwe seksualiteit in het grote monster, maar verzet zich tegen zowel verloedering (zoals de schaamteloze anticultuur van de Cynici) als tegen puriteinse wereldvlucht. In de dialoog Symposium en Phaedrus reikt hij een pad van veredeling aan. De lichamelijke aantrekkingskracht en het aanvoelen van menselijke Schoonheid worden via hechte zielsgemeenschappen (sunousia) omgevormd tot een filosofische begeestering (mania dialektikè), die leidt tot gezamenlijke cultuuroverdracht en het schouwen van de ideeën.

4. *Ziel en Economie*: Maatschappelijke samenwerking ontstaat doordat de menselijke natuur (fusis) van elk individu verschilt; de een is geschikt voor landbouw, de ander voor ambacht. Zodra een samenleving echter vervalt in eenzijdige verrijkingzucht en luxe-behoeften, verandert de gezonde staat in een "opgeblazen staat" vol kunstmatige behoeften, wat leidt tot uitbuiting en oorlogsdrang. Plato hekelt het ongebreidelde kapitalisme en het 'klein-profijtcomplex', omdat de obsessie met geld de ziel blind maakt voor wetenschap, schoonheid en het Goede.

5. *Ziel en Eer*: De 'minder grote leeuw' vertegenwoordigt de moed en de dadendrang. In Plato's eigen leven uit zich dit in zijn politieke inzet voor Sicilië.

Filosofie is voor Plato geen vrijblijvend academisch geklets vanaf een studeerstoel, maar vraagt existentieel engagement en daadkracht. Ware filosofie eist dat men moedig handelt en zijn ideeën in de praktijk durft waar te maken, getrouw aan het geweten en de vriendschap.

Conclusie

De cursus Elementen van platonische psychologie toont aan dat Plato hoegenaamd geen wereldvreemde of mystieke wereldvluchter was. Zijn zielkunde is een uiterst scherpe, omvattende en holistische mensenkennis.

Door het menselijk handelen te analyseren vanuit de wisselwerking tussen het grote monster van de driften, de minder grote leeuw van de moed en de kleine mens van het verstand, reikt Plato een tijdloos kompas aan om het menselijk leven te zuiveren (catharsis) en af te stemmen op wat werkelijk waardevol, schoon en goed is